

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-учбовий центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ: СУЧASNІ МЕТОДИКИ ТА ІННОВАЦІЇ, ДОСВІД ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-практичної конференції

*17–18 березня 2017 р.
м. Одеса*

Одеса
Інститут інноваційної освіти
2017

УДК 37(470+571)(063)(Укр)
ББК 74
П24

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

П24 Педагогіка і психологія: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17–18 березня 2017 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-учебовий центр прикладної інформатики НАН України. – Одеса : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. – 100 с.

Матеріали конференції рекомендуються учнівській молоді, молодим вченим, науковим працівникам, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *I.B. Козак*
Коректор: *П.А. Немкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 37(470+571)(063) (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2017
© Інститут інноваційної освіти, 2017
© Друк ФОП Москвін А.А., 2017

Підписано до друку 23.03.2017. Формат 60x84/16.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturnaya. Ум. друк. арк. 5,81.

Зам. № 2303-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., рос., англ., пол.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Copy Art». 69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-067-259-11-89.
Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-учебового центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.

Розділ 2

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ В ОСВІТІ

I.М. НОВИК,

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки та психології
Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Феноменологія рефлексії привертала увагу мислителів з давніх часів. Водночас загальна проблема рефлексії у сучасній науці не тільки не втратила своєї актуальності, а й стає предметом вивчення в різних галузях наукового знання – філософії, психології, педагогіки. Для поняття рефлексії характерна невизначеність у її тлумаченні, що викликало широтою і варіативністю підходів до дослідження проблеми рефлексії.

У вітчизняній психології основи вивчення рефлексії подано в працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, В. Давидова, С. Рубінштейна. Вчені розглядають рефлексію як пояснювальний принцип розвитку самосвідомості і психіки в цілому. Доцільно зазначити, що сучасні дослідники зосереджують увагу на: розвитку креативності вчителя засобами педагогічної рефлексії (В. Кан-Калік, Ю. Кулюткін, Н. Посталюк), а також на його продуктивності професійної діяльності (К. Абульханова-Славська, О. Анісімов, О. Бодальов, С. Степанов); педагогічній рефлексії як складової професійної компетентності, самоосвіти (І. Бех, А. Маркова, Л. Подимова, В. Сластьонін, І. Ульяніч); удосконаленні рефлексійних умінь педагога (М. Васильєва, Ю. Бабаян, С. Кондратьєва, Н. Кузьміна, Л. Митіна, К. Нор). Значущим у контексті нашої теми є дослідження О. Савченко щодо рефлексійної компетентності особистості [4].

Психологами доведено, що рефлексія – це компонент структури діяльності (Л. Виготський, О. Леонтьєв та ін.). Однак, поруч із поняттям «рефлексія» у науковій, довідковій літературі зустрічаються поняття «рефлексійність», «рефлексійна здатність», «рефлексійні можливості», «рефлексійні вміння», «рефлексійно-перцептивні вміння», «рефлексійна культура», «рефлексійна компетентність». З-поміж названих понять лише поняття «рефлексійність» отримало необхідне теоретичне обґрунтування у працях А. Карпова, який тлумачить її як «один з модулів рефлексії, індивідуальну психологічну властивість особистості, яка допускає квантифікацію і діагностування» [2, с. 113].

Аналіз значної кількості досліджень із виокремленої проблематики (І. Зимня, Т. Ісаєва, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Сластьонін, В. Шадриков, А. Хугорський та ін.) дозволяє стверджувати, що основною структурною одиницею компетентності є компетенції. Багато вчених визначають компетенції через знання, вміння, навички, якості або властивості особистості, спеціальні здібності. Ядром моделі рефлексійної компетентності є самосвідомість педагога, яке може проявлятися в трьох аспектах: в когнітивному (основні рефлексійні процеси — самопізнання, самоаналіз, самодіагностика), емоційному (самоставлення, самооцінка, самоідентифікація), регуляторному (самовиховання, саморозвиток, самовдосконалення).

Кожен з трьох аспектів самосвідомості реалізується, і в особистісному, і в професійному плані рефлексійної компетентності. Ефективність здійснюваних в них рефлексійних процесів залежить від ступеня усвідомлення майбутньої професії як однієї з провідних цінностей. Тому в особистісний план структури рефлексійної компетентності майбутніх педагогів ми включаємо такі елементи, як: здатність усвідомити і перевести суспільно значущі мотиви педагогічної діяльності в русло особистих, внутрішньо необхідних для педагога; розуміти необхідність у самоаналізі, здатності виявляти помилки й усувати недоліки власної педагогічної діяльності задля підвищення професійного рівня; готовність до реалізації особистісно-професійної перспективи шляхом прогнозування, моделювання і проектування майбутнього [3].

У численних наукових розвідках рефлексія розглядається як необхідний компонент успішної реалізації професійної діяльності (О. Акулова, О. Анісімов, С. Степанов, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та ін.). З огляду на це, питання щодо формування рефлексійної компетентності у майбутніх педагогів є досить актуальним. За визначенням С. Степанова, рефлексійна компетентність — це професійна якість особистості, що дозволяє найбільш ефективно і адекватно здійснювати рефлексійні процеси, реалізувати рефлексійні здібності, забезпечує розвиток і саморозвиток, сприяє творчому підходу у професійній діяльності, а також досягати її максимальної ефективності та результативності [6].

Зауважимо, що рефлексійна компетентність педагога є невід'ємним компонентом професійної компетентності й може розглядатися як якість особистості, що дозволяє максимально ефективно і адекватно здійснювати рефлексію, яка безпосередньо сприяє розвитку і саморозвитку особистості, творчому підходу в освітній і професійній діяльності. Вона дозволяє переосмислити особистісний і професійний досвід, допомагає сформувати нові професійні еталони та стандарти, що стимулюють розвиток особистості [1].

Як зазначає І. Ульяніч, рефлексійна компетентність — це професійна властивість особистості, що виявляється у ефективній реалізації рефлексійних процесів і рефлексійних здібностей, що прискорює процеси індивідуально-професійного розвитку, підвищуює креативність діяльності [8].

І. Слепцова виділила основні складові готовності педагога до професійної діяльності, заснованої на особистісно орієнтовані взаємодії з дітьми [5]. Одним з найважливіших компонентів готовності до професійної діяльності, на думку дослідниці, є професійно-рефлексійний, що охоплює прагнення до професійного зростання, високий рівень розвитку самостійності педагогів, їх здатність обґрунтовувати рі-

шення педагогічних завдань, розвинені рефлексійні вміння, що дозволяють адекватно оцінювати власну поведінку і вчинки дітей. Таким чином, можемо стверджувати, що формування професійної компетентності студента, як майбутнього педагога, неможливо без формування рефлексії, а отже, і рефлексійної компетентності.

Основна стратегія формування рефлексійної компетентності студентів педагогічних вишів полягає у створенні психолого-педагогічних умов, що забезпечують цей процес [7]. До них відносимо:

- рефлексійна компетентність самого викладача, що передбачає наявність знань у педагога про те, що таке рефлексія, застосування прийомів її актуалізації, ціннісне ставлення до студента;
- збагачення особистісного рефлексійного досвіду в освітньому процесі (у межах навчальних дисциплін, науково-дослідницької діяльності, педагогічної практики тощо) та застосування рефлексійних прийомів на всіх етапах фахової підготовки;
- діагностика і самодіагностика студентами наявного рефлексійного досвіду;
- взаємодія викладача і студентів, засноване на принципах діалогічності, суб'єктності, довіри і підтримки, можливостях особистості;
- створення перспектив для зростання потреб і мотивації студентів у формуванні та розвитку рефлексійної компетентності.

Таким чином, рефлексійна компетентність є органічною складовою особистісно-професійної компетентності майбутнього педагога, спрямована на оволодіння знаннями і цілеспрямоване застосування в прогнозуванні, плануванні та реалізації діяльності, активізує педагога у розвитку власних здібностей, забезпечує його особистісно-професійне становлення вже в період навчання у вищому навчальному закладі.

Література

1. Васильєва М. О. Формування професійної рефлексії майбутніх соціальних працівників у класичному університеті: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. О. Васильєва; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2011. – 21 с.
2. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности / А. В. Карпов. – М.: ИП РАН, 2004. – 421 с.
3. Новик І. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до діагностичного супроводу розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. М. Новик; Київський університет імені Бориса Грінченка. – К., 2016. – 318 с.
4. Савченко О.В. Рефлексивна компетентність особистості : монографія / О. Савченко. – Херсон : Вищемирський В. С., 2016. – 595 с.
5. Слепцова И. Основы личностно-ориентированного взаимодействия воспитателя с детьми / И. Слепцова // Дошкольное воспитание. – 2007. – № 3. – С. 25–31.
6. Степанов С. Ю. Принципы рефлексивной психологии педагогического творчества / С. Ю.Степанов, Г. Ф. Похмелкина // Вопросы психологии. –1991. – № 5. – С. 35–38.
7. Таброско Т. Н. Психолого-педагогические условия развития педагогических способностей у студентов педагогических вузов / Т. Н. Таброско // Вестн. Томского гос. пед. ун-та (Tomsk State Pedagogical University Bulletin). – 2003. – № 2. – С. 76–79.
8. Ульяніч І. В. Рефлексивна компетентність у педагогічній діяльності / І. В. Ульяніч // Практична психологія та соціальна робота : науково-практичний освітньо-методичний журнал. – 2009. – № 2. – С. 49–51.